

Türkçe Okuma Yazma Öğrenmek Açısından Arap Ve Latin Alfabelerinin Karşılaştırılması

Yazının Kısa Tarihçesi

Bilimsel verilere göre, insan soyunun üç milyon yıl kadar önce ortaya çıktığı sanılıyor. Yaklaşık 6000 yıl öncesine değin, insanlar duyarak ya da görerek edindikleri bilgileri belleklerinde saklıyor ve sözle ifade ediyorlardı. İnsanların geçimlerini avcılıkla sağladıkları süreçte, avcılık tekniklerini öğrenmeleri için bellekleri yeterli olmaktaydı. Avcı toplumlar, sınırlı sayıda bireyin sürekli hareket hâlinde olduğu bir toplum modeli oluşturmuştu. Avcının çocuğu ya da çırağı, avcılık tekniklerini ve silah yapımını babasına ya da ustasına bakarak ve onu taklit ederek öğreniyordu. Ancak, sıra av yerlerini ya da av yollarının uygun noktalarını birine göstermeye geldiğinde, resim ve kroki çizme gereksinmesi ortaya çıkıyordu. Resimler hangi avdan söz edildiğini, krokiler ise avın nerede bulunduğunu ve o noktaya nasıl ulaşılabileceğini gösteren iletişim araçlarıydı.

Kaya üzerine kazıyarak yapılmış imgelerden örnekler

Tarım toplumunun ortaya çıkmasını izleyen dönemde ticaret o denli gelişmiştir ki bilgiler artık kişinin belleğinde tutulamayacak kadar çoğalmış ve çeşitlenmiştir. Tarım, insanları bir yere yerleşmeye ve birarada yaşamaya zorlamıştır. Bunun

Şinasi ACAR
(Yüksek Mühendis - İTÜ)

sonucu toplumdaki birey sayısı artmış, ortak yaşam "iş bölümü" gereksinmesini doğurmuş ve iş bölümü iletişim konularını çeşitlendirmiştir. Örneğin, tohumları ne zaman ekmenin doğru olduğunun saptanması, kimi astronomik verileri bilmeyi gerektiriyordu. Hele iş, ürünü toplayıp satma aşamasına geldiğinde, ölçülendirme, ambalajlama, taşıma, fiyat saptama, hesap tutma gibi pek çok bilgiye gereksinme

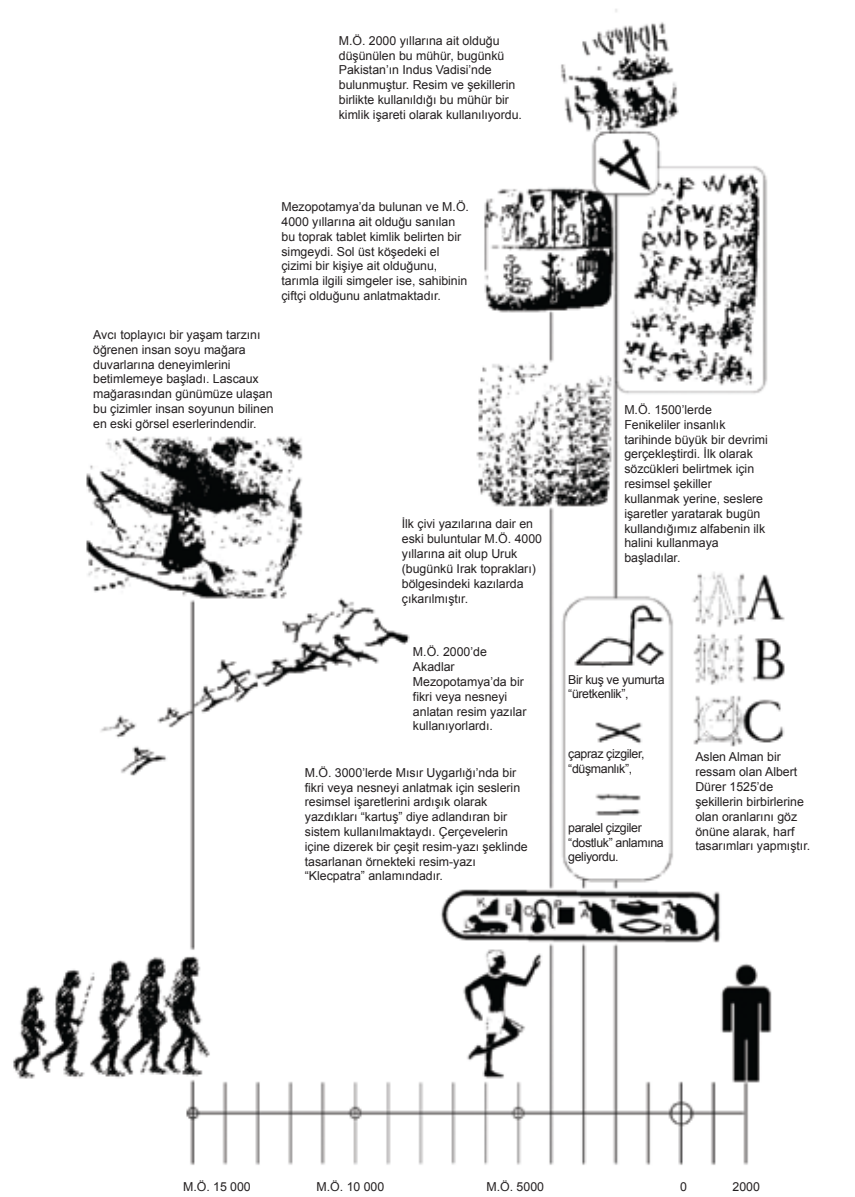
Kil tablet üzerinde Sümer çivi yazısı örneği
Yazının ilk kez Sümerler tarafından icat edildiği kabul edilir.

duyuluyordu. Bütün bu bilgileri kişinin belleğinde tutmasına olanak yoktu. Üstelik bir yerden bir yere taşıma sırasında karışmaması için çuvalara, sandıklara yerleştirilen ürünlerin işaretlenme gereksinmesi, bir tür etiketleme işlemini zorunlu kılıyordu.

Etiketleme için ilk akla gelen, ambalajın üstüne, içindeki ürünün resmini çizmekti. Daha sonra ürünlerin alıcıya eksiksiz ulaşması için ambalajları mühürleme işlemi gündeme gelince, ürün resimleri bu kez mühürlerin üzerine çizilmiş ve bunun sonucu "bir sözcüğü resmederek yazı yazma"nın, yani ilk "logogram"ların (sözcük simgesi) adımları atılmıştır.

Bir sonraki aşama hece simgelerinden oluşan işaretlere, yani "sileber"lere geçmiştir. Bunun en güzel örneği Eski Mısır "hiyeroglif"leridir. Buradaki resimlerin her biri bir heceyi temsil eder. Birkaçının yan yana gelmesiyle sözcükler oluşturuluyor; eğer yazan ve okuyan bu simgelere karşılık gelen seslerin ne olduğunu biliyorsa, bilgi bir yerden başka bir yere taşınabilir hâle geliyordu⁽¹⁾.

Son aşama hece simgelerinden "harf simgeleri"ne geçmiştir ki bunun sonucu "alfabe"ler doğmuştur. Ancak, ilk alfabelerde kısa sesli harfler kullanılmamıştır. Bu alfabeler, günümüzde internet üzerinden chat yapmakta ya da cep telefonlarında mesaj atmakta kullanılan kısaltmalara benzeyen bir tür simgesel yazım biçimindedir. Çünkü o dönemde aynı alfabe kullanan insanlar, zaten aynı dili konuşmaktaydı. Bu alfabelerde yazım bir tür stenografi gibidir. Bu nedenle her

tarz alfabeyi onlardan almışlardır.

Yazının ortaya çıkması, insanın aklında tutabileceğinden çok daha fazla bilginin saklanmasını ve başkalarının istifadesine sunulabilmesini olanaklı kıldığı gibi, bu bilgilerin gözden geçirilerek geliştirilmesini, değiştirilebilmesini ve çoğaltılıp elden ele dolaştırılarak yayılmasını da sağlamıştır. Ancak, halkın okuması amacıyla kitap üretme düşüncesi için M.Ö. 6. yüzyıla, Atina tiranı *Peisistratos*'a kadar beklemek gerekecektir. Ondan önce yazılan kitapların hemen hemen tamamı, yalnızca ruhban sınıfına hitap eden dinsel içerikli kitaplardı. Halka yönelik kitapların sürekli el altında bulunması, kişileri onlar üzerinde düşünmeye, onları eleştirmeye ve onların benzerlerini üretmeye yönlendirmiştir. Bilimin ortaya çıkışının, bilgiyi halka taşımak için kitap yayımlanmasıyla başladığı söylenebilir.

Türkçe'de Kullanılan Arap Alfabesinin Sorunları

Türkler İslâmiyet öncesinde Uygur alfabesini kullanıyorlardı⁽²⁾. İslâmlığı kabul etmeleriyle birlikte -Kurân'ın Arapça indirilmiş ve Arap yazısıyla yazılmış olmasından dolayı- kullandıkları alfabeyi zamanla terk etmişler ve dillerini Arap yazısı çerçevesine sokmak zorunda kalmışlardı⁽³⁾. Türkler Arap alfabesine dayalı bu yazı sistemini Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünü izleyen yıllara değin kullanmışlardır.

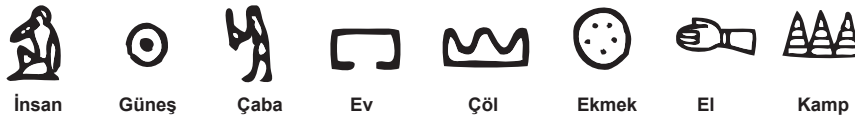
Türk toplumunun "şifahi" bir toplum olduğu, üst düzeyde gelişmiş bir sözlü geleneğe sahip bulunduğu söylenir. Dilbilim ve grameri seven bir toplum olduğumuz da söylenemez. Bunda öğrenilmesi güç Arap alfabesinin de önemli bir etkisi olduğu kuşkusuzdur. Esasen Arap yazı sistemi Arapça'ya uygun, fakat Türk dilinin özelliklerine ve Türkçe'nin yapısına uymayan bir sistemdir⁽⁴⁾.

İlk mağara resimlerinden başlayarak günümüze gelen yazının tarihsel serüveni

sözcüğün yazılışını ezberlemek gerekir. Bunlara örnek olarak İbrânî ve Arap alfabeleri gösterilebilir.

Bu alfabelerin en büyük sakıncası, okuyucunun yazılan kelimeyi bilmemesi hâlinde, yani

onu daha önce duymamış ve yazılışını görmemiş olması durumunda, o sözcüğü doğru olarak okuyamamasıdır. İlk kez Eski Yunan'da kısa sesliler de alfabeye eklenmiş ve kolayca okunabilir bir yazı oluşturulmuştur. Romalılar bu

Antik dönemde kullanılan "logogram" (sözcük simgesi) örnekleri

Neden böyle olduğu, aşağıda ana hatlarıyla açıklanmaya çalışılacaktır.

1. Bu alfabede kısa sesli harfler kullanılmamaktadır. Bunun daha hızlı yazma avantajı olmakla birlikte en büyük sakıncası, okuyanın yazılan kelimeyi bilmemesi hâlinde, yani onu daha önce duymamış ve yazılışını görmemiş olması durumunda, o sözcüğü doğru olarak okuyamamasıdır. Örneğin, Arap alfabesinde *kalem* sözcüğü "klm" [كلم] olarak yazılmaktadır. Eğer okuyan bu sözcüğü duymamışsa ya da yazılışının böyle olduğunu bilmiyorsa, doğru okuması olanaklı değildir. Hele kişinin *kum* [قوم] ve *kavim* [قوم] gibi, *âlem* [عالم] (dünya) ve *âlim* [عالم] (bilgin) gibi, *mafsal* [مفصل] (eklem) ve *mufassal* [مفصل]

Mısır hiyeroglifi

"Sileber"lerin (hece simgesi) kullanıldığı Rosetta taşı

(ayrıntılı) gibi, *ba'd* [بعد] (sonra) ve *bu'ud* [بعد] (boyut) gibi, *cirm* [جرم] (cisim) ve *cürüm* [جرم] (suç) gibi, yazılışı aynı olan sözcükleri ilk bakışta doğru okuması tesadüfe ve okuyanın sezgisine bağlıdır. Örneğin *melek*, *melik* ve *mülk* sözcüklerinin üçü de "mlk" [ملك] olarak yazılmaktadır. Örneğin "kl" [كل] yazısı *gül*, *kül*, *gel* ve *kel* ve "kvr" [كور] harfleri *gör*, *kör* ve *kûr* (kör, basiretsiz) olarak okunabilmektedir.

Aslında alfabenin bu durumu Osmanlı aydınları tarafından da biliniyor ve zaman zaman dile getiriliyordu. Ama, asıl alfabe tartışmaları 1839'daki Tanzimat hareketiyle birlikte başlamıştır. Bu tartışmalarda herkes imlâdaki karışıklığın giderilmesinde hemfikirdi. Ancak 1908'de ilân edilen II. Meşrutiyet'e kadar süren 70 yıllık dönemde tartışmaların ağırlık merkezini, kullanılmakta olan Osmanlı harflerinin, yazıdaki karışıklığı önleyecek şekilde düzeltilmesi oluşturuyordu. II. Meşrutiyet sonrasında Latin harflerini isteyenlerin sayısında hızlı bir artış görüldü⁽⁵⁾. Bunların bir bölümü Türkçe'nin gelişebilmesi için de bunun zorunlu olduğunu söylüyorlardı. Yazarlar ve aydınlar "Islahatçılar" ve "Latinciler" olarak ikiye ayrıldı. Bu arada Harbiye Nezâreti (Bakanlığı) 1.5.1913'ten başlayarak askerî yazışmalarda harflerin bitişirilmeden yazılacağını duyurdu. Harbiye nâzırı Enver Paşa'nın emriyle kullanılmaya başlanan bu yazıda –okuma yazmayı kolaylaştırmak amacıyla– kısa sesliler de harflendirilerek yeni bir yazım tarzı ortaya konulmuştu. "Hurûf-i Enver" (Enver harfleri), "Hatt-ı Enveri" (Enver yazısı) veya "Enveriyye" olarak anılan bu imlâda, sözcükler bugün Latin alfabesiyle yazdığımız matbaa yazısı gibi ayırık harflerle yazılıyordu. Kısa bir süre kullanılan bu alfabeden, kimi yeni karışıklıklar yarattığı için, yine Enver Paşa'nın emriyle vazgeçilmiştir.

2. Türkler Arapça'da bulunmayan kendi dillerine özgü sesleri yazmak için, Arap alfabesinde bulunan ve bu seslere yakın sesleri gösteren harflere nokta veya çizgi eklemiştir. Örneğin, Arapça'da olmayan *p*, *ç* ve *j* harfleri için

Hurûf-i Enver örneği kitâbe Maslak'da Büyükdere Caddesi üzerindeki "3. Kolordu Komutanlığı" bahçesinde bulunan, Sultan II. Mahmud'a ait nişan taşının -arka yüzünde yer alan- onarımıyla ilgili "tamir kitâbesi", *celî rık'a* yazıyla ve *Enver harfleriyle* yazılmıştır:

Osmânîlîlara kudsîyet-i remy hakkında bin ders-i ebedî-yi mefharet olan bu âbide-yi kıymetdâr, Sûvârî Küçük Zâbit Mektebi tarafından ihyâen ta'mir ve rekz edilmiştir. Şa'bân-ül mu'azzam fi 15/1332 Haziran fi 26/1330 (Milâdi 9.7.1914) perşenbe

Kudsîyet-i remy: (Burada) Okçuluğun kutsallığı. *Bin ders-i ebedî-yi mefharet olan*: Sonsuza dek bin övünç dersi verecek. *İhyâen*: Yenilenerek. *Rekz edilmiştir*: Dikilmiştir.

–Farsça’dan esinlenerek– onlara en yakın bulunan birer noktalı *be* [ب], *cim* [ج] ve *ze* [ز] harflerinin nokta sayısı üçe çıkarılmış; Türkçe’deki *genizden gelen n* sesini yazmak için Arap alfabesindeki *kef* harfinin kolu üstüne üç nokta eklenmiş⁽⁶⁾, *g* ve *ğ* seslerini yazmak için *kef* harfinin koluna paralel bir çizgi ilâve edilmiştir⁽⁷⁾. Ancak bir süre sonra, hem elle yazarken zaman kaybına neden olduğu için hem de her yazıya uygulanmadığından, pratikte kimi nokta ve çizgiler kaldırılmıştır. Sonuçta, örneğin *deniz* sözcüğü “dkz” [دكز], *en* sözcüğü “ek” [اك], *pinar* sözcüğü “pkar” [پكار], *gönül* sözcüğü “kvkl” [كوكل] şeklinde yazılır olmuştur. Üstelik kimi sözcükler iki üç türlü yazılabilmektedir. Örneğin *deniz* sözcüğü “dkz” [دكز] ve “dkyz” [دكيز] şeklinde, *pinar* sözcüğü “pkar” [پكار], “pykar” [پيكار] ve “pvkar” [پوكار] biçiminde yazılabilmekte ve hepsi de doğru kabul edilmektedir. Bu karışık durum okuma yazmayı zorlaştıran önemli bir etken oluşturmaktadır.

3. Arap alfabesindeki 28 harfin, sözcüğün başında, ortasında, sonunda ve bağımsız (ayrık) hâlde yazılışları az veya çok farklıdır⁽⁸⁾. Ayrıca kısa seslilerin nasıl okunacağını gösteren 6 tür “hareke” (okutma işareti) kullanılmakta ve yerine göre harflere eklenmesi zorunlu bulunmaktadır⁽⁹⁾. Bu nedenle –bu alfabede büyük harf kullanılmamasına karşın– Müteferrika matbaasında 500’e yakın hurûfât⁽¹⁰⁾ kullanılmıştır. Oysa Latin alfabesindeki hurûfat sayısı 90’ı geçmez.

4. Türkçe’deki 8 tane “ünlü”yü Arap alfabesi karşılamamaktadır. Çünkü Arapça’da *o*, *ö*, *ü* ve *ı* sesleri yoktur, dolayısıyla Arap alfabesinde bu sesleri gösteren harfler de yoktur. Türkçe’deki *o*, *ö*, *u* ve *ü* sesleri aynı *vav* [و] harfiyle gösteriliyor, üstelik bu harf “ve” olarak da okunabiliyor. Benzer şekilde *i* ve *ı* sesleri

Z Zayin (Silah)	W Waw (Kanca)	H He (Pencere)	D Daleth (Kapı)	G Gimel (Deve)	B Beth (Ev)	' Aleph (Öküz)	
Y Nun (Balık)	M Mem (Su)	L Lamedh (Değnek)	K Kaph (Avuç)	Y Yodh (El)	T Teth (?)	H Helt (Çit)	
T Taw (İşaret)	SH Shin (Diş)	R Resh (Kafa)	Q Qoph (Maymun)	S Sadhe (Zoka)	P Teth (Ağız)	' Ayin (Göz)	S Samekh (Destek)

M.Ö. 1400-1250 arasında kullanılan Fenike alfabesi

22 ünsüz işareten oluşan bu alfabenin, yakın ilişki içinde buldukları Mısır’ın etkisiyle ortaya çıktığı sanılır. Alfabenin bulunması ve yaygın hâle gelişi, ticarî işlerinde Fenikelilere büyük kolaylıklar sağlamıştır.

H A R F L E R				Adı	Transkripsiyon	H A R F L E R				Adı	Transkripsiyon		
1	2	3	4			1	2	3	4				
ا	ا	ا	ا	al-alif	(elif)	a (-)	ض	ض	ض	ض	az-zād	(dat)	z
ب	ب	ب	ب	al-bā	(be)	b	ط	ط	ط	ط	aṭ-ṭā	(tt)	ṭ
ت	ت	ت	ت	at-tā	(te)	t	ظ	ظ	ظ	ظ	az-zā	(zı)	z
ث	ث	ث	ث	aş-şā	(se)	ş	ع	ع	ع	ع	al-‘ayn	(ayın)	‘
ج	ج	ج	ج	al-cim	(cīm)	c	غ	غ	غ	غ	al-ğayn	(gayın)	ğ
ح	ح	ح	ح	al-hā	(ha)	h	ف	ف	ف	ف	al-fā	(fe)	f
خ	خ	خ	خ	al-hā	(hı)	h	ق	ق	ق	ق	al-kāf	(kaf)	k
د	د	د	د	ad-dāl	(dal)	d	ك	ك	ك	ك	al-kāf	(kef)	k
ذ	ذ	ذ	ذ	az-zāl	(zel)	z	ل	ل	ل	ل	al-lām	(lam)	l
ر	ر	ر	ر	ar-rā	(re)	r	م	م	م	م	al-mim	(mīm)	m
ز	ز	ز	ز	az-zā	(ze)	z	ن	ن	ن	ن	an-nūn	(nun)	n
س	س	س	س	as-sin	(sīn)	s	ه	ه	ه	ه	al-hā	(he)	h
ش	ش	ش	ش	aş-şin	(şīn)	ş	و	و	و	و	al-vāv	(vav)	v
ص	ص	ص	ص	aş-şād	(sat)	ş	ي	ي	ي	ي	al-yā	(ye)	y

Arap alfabesi 1. Ayrık, 2. Sonda bitişik, 3. Ortada bitişik, 4. Başta bitişik.

de –hem şapkalı (eskilerin *yâ-yı nisbî* dedikleri *uzun* / veya *uzun î*) hem de şapkasız (*kısa* / veya *kısa î*) hâllerile– *ye* [ی] harfiyle gösteriliyor ve bu harf “*ye*” olarak da okunabiliyordu. Bu nedenledir ki atalarımızın bıraktığı yer adlarını ve kimi isimlerin doğrusunu ya okuyamıyoruz ya da doğru okuduğumuzdan emin olamıyoruz.

5. Arap alfabesiyle kimi sözcüklerin yazılışları Türklerin İslâmiyet’i kabul ettikleri bin yıl öncesinden kalmadır. Örneğin, eskinin –*efendî* anlamındaki– “*beğ*” sözcüğü zamanla “*bey*”e dönüşmüş, ancak yazılışı *beğ* olarak kalmıştır. Yani eski alfabede “*bk*” [بک] yazılır ve *bey* diye okunur. Benzer bir durum Farsça’dan dilimize geçmiş kimi sözcükler için de geçerlidir. Örneğin, *hoca* sözcüğü “*havâce*” [خواجه] diye yazılır, *hoca* olarak okunur; *bedhah* (kötü niyetli, hain) sözcüğü “*bedhavâh*” [بدخواه] gibi yazılır, *bedhah* diye okunur.

6. Arap alfabesinde Arapça’daki kimi seslerin nüanslarını gösteren farklı harfler kullanılması, Türkler için okuma yazma öğrenmeyi güçleştiren bir başka etkidir. Osmanlı döneminde okuryazarların, toplam nüfusa oranla %10’un altında olduğu kestirilmektedir. Bunun bir bölümü de yalnızca okuyabilen, ama yazamayan kişilerden oluşmaktadır. Peki, bu nasıl olabiliyordu? Çünkü Arap alfabesinde 2 tane *t* (*te* ve *ti* [ت، ط]), 3 tane *s* (*sin*, *se* [peltek s] ve *sat* [ص، ث، س]) ve 4 tane *z* (*ze*, *zel* [peltek z], *zi* ve *dat* [ذ، ذ، ظ، ض]) vardır. Çünkü –Türkçe’nin aksine– bu harflere karşılık gelen farklı sesler vardır Arapça’da. Türkçe’de *h* sesi hiç yokken, Arapça’da 3 tane ayrı *h* (*he*, *ha* ve *hi* [ه، ح، خ]) harfi vardır.⁽¹¹⁾ Arapça’dan dilimize geçmiş sözcükleri yazarken, kişinin, sözcüğün hangi *h* ile yazılacağını bilmesi gerekir. Arap dilinde bütün bu harflerin sesleri

birbirinden farklıdır. Örneğin 4 tane *z* ile ilgili olarak, dilimizde de kullanılan *Zeynep*, *Zeki*, *Muzaffer* ve *Ramazan* sözcüklerindeki *z*’lerin sesleri Arapça’da birbirinden farklı söylenir⁽¹²⁾. Bir tek *Zeynep*’teki *z* sesi, Türkçe’deki *z* gibidir. Ama Türkçe’de dördü de *Zeynep*’teki *z* gibi telaffuz edildiği için, yazarken kişi hangi *z* harfini kullanacağı konusunda zorlanır. Bu nedenle yazılmış sözcüğü okumak daha kolaydır.

7. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Üstelik Arap alfabesinde elle yazarken noktalama işaretleri kullanılmaz. Noktalama işaretleri bu alfabenin kullanıldığı son yüzyıl içinde ve çoklukla basılı metinlerde kullanılmıştır. Yazarken sözcükler arasında boşluk bırakılmaz; kelimeler ara vermeden, birbiri ardına yazılır. Bir de yazanın el yazısı kötüyse, metni okumak iyice zorlaşır.

Harf Devrimi’ne İlişkin Birkaç Söz

Arap alfabesinin hat sanatı açısından önemi ve üstünlüğü elbette tartışılmaz. Latin harfleri, Arap harflerine oranla pek geometrik, pek birbirine eşittir. Tertip ve istife elverişli değildir. Dahası istiften habersizdir; satırların kırıdanacak hâli yoktur. Ama okuma yazma öğrenme açısından, Latin alfabesi alfabe tarihindeki son aşama kabul edilirse, Arap alfabesi ondan bir önceki merhaledir. Latin alfabesinde, yalnızca okuyazar olan biri, daha önce hiç duymadığı bir sözcüğü (Örneğin ilaç adı gibi anlamını bilmediği bir sözcüğü) kolayca okuyabilir. Ama çok okuyup yazmış yüksek tahsilli biri Arap alfabesiyle daha önce duymadığı ve yazılışını görmediği bir sözcüğü doğru okuyamaz⁽¹³⁾. Bundan kuşku duyanların Arap alfabesiyle Türkçe okuyup yazmayı öğrenmeleri gerekir. Aslında iki

Atatürk yeni harflerin kabul edileceğini Sivas’ta halka duyuruyor⁽¹⁴⁾

a	آ	b	ب	c	ج	ç	چ						
d	د	e	ه	f	ف	g	گ						
ğ	غ	h	ه	ı	ع	i	ی						
j	ج	k	ک	l	ل	m	م						
n	ن	o	و	ö	ؤ	p	پ						
r	ر	s	س	ş	ش	t	ت						
u	و	ü	و	v	و	y	ی	z	ز				
a	ا	o	و	u	و	e	ه	ö	ؤ	ü	و	i	ی
1	2	3	4	5	6	7	8	9	0				

Harf Devrimi günlerinde elinde yeni alfabetiyle gururla gülümseyen genç

Alfabenin başlığında eski yazıyla "Türk Alfabeti Levhası" yazılı. Levhada 29 harfin her biri büyük harf, küçük harf ve el yazısı küçük harf olarak gösterilmiştir. Harf Devrimi yüzlerde bu sevinci yaratabilmiş ve açılan "Millet mektepleri"ne genç yaşlı ciddi ölçüde bir katılım gerçekleştirebilmiştir.

Yeni Türk alfabesi

Harf Devrimi'nde Cemal Azmi Matbaası tarafından hazırlanan 84x59 cm boyutlarındaki levhada yeni harflerin karşı düştüğü sesler, alt taraflarında eski yazıyla gösterilmiştir.

Üç aylık bir çalışmayla bu yazıyı sökmek mümkündür. Ancak gerçek anlamda okur yazar olabilmek için sözcük dağarcığınızı ciddi ölçüde zenginleştirmeniz, eski metinler için biraz öz Türkçe (Orta Asya Türkçesi), dinsel ve bilimsel konular için biraz Arapça, şiir ve edebiyatla ilgiliyseniz biraz da Farsça öğrenmeniz gerekir. Ülkemiz 1928'de yapılan Harf Devrimi'yle Arap alfabesinden Latin alfabesine geçerek kolayca okunup yazılabilen bir yazı sistemini benimsemiştir.

Yeni Türk devleti kurulunca Kemal Atatürk, okuma yazma bilenlerin oranının artması ve eğitimin hızlandırılması için Harf

Devrimi'ni gündeme taşıdı. Uzmanlar Latin harflerini Türkçe'nin yapısına göre değerlendirerek yeni bir Türk alfabesi hazırladılar. Kabul edilen alfabe, tamamen fonetik bir alfabeydi. Türkçe'ye bire bir uyuyor, rahat kullanılabilirdi. Bir sözcük yazıldığı zaman onu başka türlü okumak söz konusu değildi. Yeni Türk harfleri yasasının 1 Kasım 1928'de kabulünden ve 3 Kasım'da Resmî Gazete'de yayımlanmasından sonra eğitim ve öğretimde Latin alfabesi uygulandı.

Yasada bütün devlet kurumlarında, şirket, dernek ve özel kuruluşlarda yazışmaların yeni Türk harfleriyle yapılması

zorunlu kılınyordu. Bunun için bir geçiş süresi belirlendi. Örneğin, resmî işlemlerde yeni alfabeğe geçiş için son tarih 1 Ocak 1929'du. Eski harflerle basılı kitapların eğitimde kullanılması yasaklanmıştı; 1 Aralık 1928'den başlamak üzere kitap dışındaki yayınların tümü, 1 Ocak 1929'dan sonra da kitaplar yeni Türk harfleriyle basılacaktı.

Harf Devrimi'nden sonra açılan "Millet mektepleri"yle okuma yazma bilmeyen geniş yığınların en kısa sürede eğitilmesi amaçlandı⁽¹⁵⁾. Harf Devrimi'yle birlikte yalnızca eğitim ve öğretim alanında değil, yayıncılıkta da gözle görülür ilerlemeler gerçekleşti.

Dipnotlar

(1) Hiyeroglifleri büyük bir sabır ve azimle çözen *Jean François Champollion* (1790-1832), İskenderiye yakınlarında Nil deltası civarında *er-Râşid* (Rosetta) denilen yerde bulunan *Rosetta* taşı üstündeki metinde kartuş içine alınmış bir sözcüğün kral adı olabileceğini düşünmüş, bunun *Ptolemaios* olacağını sezmiş ve çözümün anahtarını bulmuştur.

(2) Çin kaynakları 5. yüzyılda Uygur dilinin okunur yazılır bir dil olduğunu söylüyor. Uygur alfabesinde 18 harf bulunuyordu. Uygur yazısıyla vücuda getirilmiş olan *Kutadgu Bilig* (Uğurlu bilgi ya da Mutlu olma bilgisi) adlı manzum kitap, mesnevî formunda yazılmış olup Türk edebiyat tarihinde önemli bir eserdir. Kitabın konusu, her biri bir meziyeti temsil eden simgesel dört kişi arasındaki ahlâkî ve sosyal konuşmalardan ve onların birbirlerine anlattıkları öykülerden oluşur. Bu 4 meziyet adalet ve yargı, akıl ve kemal, deneyim ve bilgi, kanaat ve itidaldir.

(3) Türkler kabaca 700-900 yılları arasındaki iki yüzyıl içinde Şamanlıktan Nestûrî Hıristiyanlığa ve Müslümanlığa geçmişler, ama dillerini korumuşlardır. Museviliği kabul eden Karay Türkleri de İbrânî alfabesine geçmişler, ama bu alfabeyle Türkçe yazmışlardır.

(4) Arapça Sâmi dillerdendir, sözcüklerin aslı yalnız sessiz harflerden (ünsüzlerden) oluşur (Sâmi kökenli dillerin yazılarında sessiz harflerin arasında kısa sesli harfler bulunmaz). Ayrıca 3 tane uzun sesli vardır: Uzun a ile e arası ses veren "elif" [i], uzun i sesi veren "ye" [e] ve uzun u sesi veren "vav" [u] harfleri. Bu tür dillere eski dilde –her türlü kısa sesliyle okunabilen dil anlamında– "munsarif lisan" denirdi. Bu dilinde sözcük bir biçimde kalmaz, pek değişik biçimler alır ve anlamı da pek çok değişir. Örneğin *aşk*, *âşik*, *ma'şûk* [erkek sevgili], *ma'şûka* [kadın sevgili], *ma'şûkiyyet* [sevilme hâli], *uşşâk* [âşiklar], *ta'aşşuk* [âşik olma], *mu'aşaka* [karşılıklı olarak birbirini sevmek, sevişmek], *mu'aşik* [seven] vb.. Oysa Türkçe "iltisâkî lisan"lardandır (Bitişken dil) ve bu tür dillerin Ural-Altay ailesine mensuptur. Bitişken dillerde heceler birbiriyle bitişirler ve sözcüğün asıl anlamı yalnız bir hecede bulunur. Öbür heceler, asıl hecenin anlamını açıklamaya ve tamamlamaya yarar. Örneğin *sev*, *sevi*, *sevme*, *sevmeç*, *sevim*, *sevimli*, *sevimsiz*, *sevişme*, *sevişmek*, *sevici*, *sevgi*, *sevgili*, *sevencen*, *sevdirme*, *sevilme*, *sevdirmek*, *sevilmek* vb..

(5) Aslında Türkçe için Arap alfabesindeki harflerin yetersizliğinin sezilmesi çok daha eskilere dayanır. Bunu ilk dile getiren Kâtip Çelebi'dir (1609-1657). II. Meşrutiyet döneminde Hüseyin Câhit, Celâl Nuri, Abdullah Cevdet, Kılıçzâde Hakkı gibi aydınlar, Arap yazısının ıslah edilemeyeceği ve bu nedenle Latin harflerinin alınmasının

zorunlu olduğu kanısındaydılar. Gazetelerin çıkması, dilin sadeleşmesi gerekliliğini de gündeme taşıdı.

(6) Bu "kef'e" [k] eski dilde *kâf-ı nûnî* veya *sağır kef* denirdi.

(7) Bu çift kollu "kef'e" [k] eski dilde *kâf-ı Fârisî* denirdi. Ancak kimi sözcüklerde *g* ve *ğ* yerine Arap alfabesindeki *gayın* [ç] harfi kullanılmıştır.

(8) Latin harflerinden farklı olarak Arap yazısında "muttasıl" (bitişik) *harfler* olarak anılan birçok harfin, biri ayrıık, biri başta bitişik, biri ortada bitişik ve biri sonda bitişik olmak üzere dört biçimi vardır. "*Munfasıl* (ayrık) *harfler*" denilen altı harf ise, ancak sağına bitişebilir, soluna bitişmez. Onun için bunların biri ayrıık, biri de sonda bitişik olmak üzere iki biçimi vardır. Harflerin bu bitişme ve ayrıılma hâleri imlâ biçimine ilişkindir. Ancak yalnızca hattatlar sanatsal açıdan gerekli görürlerse, harfleri bitiştiği hâlde ayrıı, ayrııldığı hâlde bitişik yazabilirler. Bu ayrııcılık olanaklar, eserini oluştururken hattata geniş bir hareket kabiliyeti sağlar.

(9) Arap "elifbâ"sında (alfabesinde) okumayı kolaylaştırmak için kullanılan ve "hareke" denilen okutma işaretleri –daha çok– sessiz harflerin "kısa sesli" olarak nasıl okunacağını gösterir :

• *Fetha* veya *üstün* : Kısa *a* ve *e* arası okutur ve harfin üstüne konulan küçük bir eğik çizgiyle gösterilir.

• *Kesre* veya *esre* : Kısa *i* okutur ve harfin altına konulan küçük bir eğik çizgiyle gösterilir; kalın sessizlerle kimileyin *ı* da okutur.

• *Zamme* veya *ötre* : Kısa *u* okutur ve harfin üstüne konulan, Latin alfabesindeki virgüle benzer bir işaretler; Türkçe'de kimileyin *ü*, *o* ve *ö* de okutur.

• *Cezm* veya *cezim* : *Sükûn* (durma) işaretidir ve harfin üstüne konulan minik bir çemberle gösterilir.

• *Tenvin* : Arapça'ya özgü bir yazım özelliği olup sözcüğün *an*, *in* veya *un* ile sonlanması durumunda *n*'den önce gelen kısa sesi gösteren hareketin (*fetha*, *kesre* veya *zamme*) çift olarak konulmasıyla (iki *fetha*, iki *kesre* veya iki *zamme*) gösterilir. Ek olarak, üstüne konulduğu sessiz harfin çift okunacağını gösteren ve Latin alfabesindeki *w*'ye benzer (ama bitişik iki *v*'den çok, bitişik iki *u* gibi olan) *şedde* işareti kullanılır.

Bunların dışında, yerine göre harfin üstüne ve altına konulan ve onun biraz uzun okunacağını gösteren "çekme" ya da "uzatma" işareti *med*; yazılıp da okunmayan veya kimileyin okunup kimi zaman okunmayan *hemze-elif* üzerine konan "vasıl" (ulama) işareti *sıla*; harf ve hareke olarak kullanılan *hemze* işaretleri bulunmaktadır. Ancak, bütün bu işaretlerin el yazısında kullanılması söz konusu değildir. Dahası hareke kullanımının Kurân ve Arapça öğretim kitaplarıyla sınırlı olduğu söylenebilir.

(10) *Hurûf*, Arapça *harf* sözcüğünün çoğuludur. Sözcüğe Arapça çoğul eki "ât" eklenerek –"huruflar" anlamında– *hurûfât* sözcüğü türetilmiştir. Bu sözcük "her harften çok sayıda örnek topluluğu" anlamında daha çok matbaacılıkta kullanılmaktadır.

(11) Türkçe'de ayrıca *f*, *j* ve *v* sesleri de yoktur. Öte yandan *c*, *l*, *m*, *n*, *r*, *z* harfleriyle başlayan bütün sözcükler Türkçe değildir; başka dillerden gelmiştir.

(12) *Ramazân* sözcüğündeki *z*'nin İngilizce ve Fransızca'da *d* olarak söylenmesi de bu nedenledir. Arap alfabesindeki *dat* harfine karşı düşen ses, içinde bir miktar *t* sesi olan kalın bir *d* sesidir. Avrupalılar Ramazân'daki *dat*'i *d* sesi olarak algılamışlardır. Yine bu nedenle dilimizde –sanki anlamları ayırmış gibi– *Fâzıl* ve *Fâdil* gibi, *Hızır* ve *Hıdır* gibi farklı sesliyonu olan isimler kullanılmaktadır. Aynı harf dilimize *kadı* derken *d* sesiyle, *kazasker* derken *z* sesiyle geçmiştir. *Zekî*'deki *zel*, pelték bir *z*'dir; dil ön dişler arasına alınarak söylenir. *Muzaffer*'deki *zı* ise dil ön dişlerin arka tarafına geçirilerek tıslar gibi söylenir.

(13) Ben çocukken babamla dedem –her ikisi de yeni yazıyı (Latin alfabesini) bildikleri hâlde– kolaylarına geldiği için eskiyazıyla (Arap alfabesiyle) mektuplaşırlardı. 1939 doğumlu olan ben doğal olarak bu mektupları okuyamıyordum. Ama çok ilgimi çekiyordu. Babamın mektubunda özel bir isim geçtiğinde bunu Latin harfleriyle yazdığını fark ettim. Meraklı bir çocuktum. Nedenini sorduğumda bir şeyler anlattı ama, ben anlamamıştım. Sanırım nedeni buydu.

(14) Bu resim 13 Ekim 1928 tarihli *Illustration* dergisinin kapağında yayımlanmıştır.

(15) Cumhuriyet'in % 8'le devraldığı okuryazar oranı, yeni alfabe sayesinde 1935'te % 25'e ulaşabilmiştir.

Kaynakça

- Mitat Sadullah, **Yeni Türkçe Gramer Dersleri**, Tefeyyüz Kitaphanesi, İstanbul, 1929.
- Şengör, A.M.Celal, "Bilgi Çağında Bilginin Önemi", **Bilgiye Yatırım - Birlikteliğin Gücü / İTÜ Mustafa İnan Kütüphanesi**, İTÜ Rektörlüğü Yayını 1639, İstanbul, 2008, s.34-46.
- Uçar, T. F., **Görsel İletişim ve Grafik Tasarım**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2004.
- [http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tabl et_with_Cuneiform_Inscription_LACMA_M.7.9.106.2_%281_of_4%29.jpg](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tabl_et_with_Cuneiform_Inscription_LACMA_M.7.9.106.2_%281_of_4%29.jpg)
- <http://www.ancientscripts.com/luwian.html>
- <http://biblescripture.net/Alphabet.html>
- https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/25/Egypt_Hieroglyphe4.jpg
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Rosetta_St_0ne.jpg
- <http://www.makaleazarı.com/ataturkun-egitim-ogretim-alanında-yaptığı-inkılaplar.html>